

С учётом особенностей мониторинга качества профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих было определено: критерий мотивации, характеризующий мониторинг как средство позитивного воздействия на эмоционально-волевую сферу учащихся; критерий результативности, указывающий на профессиональную самоактуализацию учащихся во время мониторингового процесса, повышение уровня их профессиональных знаний, умений, качеств; критерий функциональности, представленный возможностью образования условного эталона качества профессиональной подготовки учащихся конкретного профессионально-технического учебного заведения.

Ключевые слова: критерий, показатель, мониторинг, качество, профессиональная подготовка, результативность, действенность, профессионально-техническое учебное заведение.

Hurylovska I. V. Criteria and factors of monitoring of effectiveness concerning professional training quality of vocational schools' graduates

Monitoring is one of the mechanisms of upgrading management and quality education control. It covers both following up an object's condition and the influence on this condition, its correction aiming to reach a new higher qualitative level. Therefore, the necessity arises in the defining criteria and factors of the given process effectiveness.

Taking into account the monitoring peculiarities concerning the professional training of future qualified workers, the list of criteria was determined. It includes the motivation criterion, which characterizes monitoring as a powerful impact tool on the students' emotional and volitional sphere; the result criterion, which indicates students' professional self-actualization during monitoring process, increasing their level of professional skills and abilities; the functional criterion, characterized by the capability of creation a new relative sample concerning students' professional training of the concise vocational school.

Key words: criterion, factor, monitoring, quality, professional training, outcome, effectiveness, vocational school.

УДК 37.013.42

Гнатівська К. С.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті йдеться про необхідність формування толерантної поведінки молодших школярів. Толерантність визначено як особистісно значущу якість людини. Зміст толерантних якостей визначається здатністю особистості до морально зумовленого вибору, спрямованістю рис її характеру, впливом навколишнього середовища, прихильністю до тих чи інших ідей. Зазначено, що формування толерантної поведінки безпосередньо залежить від атмосфери в школі, від особистості вчителя, від рівня демократичності та поважності відносин між вчителями та учнями, від цінностей, які визначають відносини дітей один з одним. Установлено, що саме молодший шкільний вік є сензитивним періодом для формування толерантності, а вчителю належить провідна місія в побудові освітнього процесу в такий спосіб, котрий би підкреслював значущість толерантних взаємин у житті. Розкрито педагогічні умови, які сприятимуть визначенню та зміцненню толерантної поведінки молодших школярів.

Ключові слова: толерантність, толерантна поведінка, умови, педагогічні умови, відносини, виховання, молодші школярі, учитель.

Серед ціннісних пріоритетів сучасної освіти проблема виховання толерантності молодших школярів посідає особливе місце як в Україні, так і в цілому світі. Виховання толерантності стає важливим, оскільки толерантність – це необхідна умова для створення атмосфери доброзичливості й взаєморозуміння між людьми на шляху до побудови демократичного суспільства. Світова спільнота занепокоєна ростом агресії і насильства, втратою моральних орієнтирів, жорсткою конкуренцією, розгулом терору та міжнародної ворожнечі, конфліктогенністю й злочинністю. Громадські організації серйозно стурбовані негативними проявами політичного та релігійного екстремізму, ксенофобії та етнічної нетерпимості. Нині, коли сучасна молодь зазнає впливу різних негативних явищ, у всіх сферах нашого життя набуває формування толерантних якостей. Зміст їх визначається переважно здатністю особистості до морально зумовленого вибору, спрямованістю рис її характеру, впливом навколишнього середовища, прихильністю до тих чи інших ідей. Там, де йдеться про людську свідомість, ціннісні орієнтації, мораль і поведінку, вирішальним фактором виступає освіта. Коли сучасні діти стануть дорослими і прийдуть до влади, вони мають володіти розумінням цінності ненасильства, толерантності, пріоритетності поваги до прав і свобод людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що сучасна проблематика вивчення толерантності різноманітна й досить широко досліджена сучасними вченими. Природу толерантності розглядали як зарубіжні, так і вітчизняні філософи, психологи, соціологи: А. Асмолов, М. Бахтін, М. Бердяєв, Р. Валітова, А. Камю, І. Кант, Л. Лекторський, Дж. Локк, В. Соловйов. Учені-педагоги розглядають особливості взаємодії суб'єктів у сучасному освітньому процесі та аспекти педагогіки толерантності: М. Андрєєв, В. Беліков, С. Бобосєва, В. Гуров, О. Клепцова, О. Морозова, Н. Родіонова, Т. Сущенко. Однак до маловисвітлених

питань варто віднести педагогічні умови формування толерантної поведінки молодших школярів, бо толерантність – це найважливіший складник процесу виховання, що передбачає залучення до національних та духовних надбань, загальнолюдських знань, що сприяють розвитку уявлень про цінності й норми поведінки в суспільстві.

Мета статті – охарактеризувати педагогічні умови формування толерантної поведінки молодших школярів.

Необхідність виховання толерантності, культури толерантної поведінки виникає з перших днів навчання учнів у початковій школі. Учитель на рівні з батьками може суттєво впливати на виховання дитини, тому школа має вирішувати завдання виховання, спираючись на підтримку батьків. Тільки спільними діями можна допомогти дитині визначити ціннісні основи власної життєдіяльності. Освіта сприяє створенню педагогічних умов, що допомагають формуванню толерантних переконань, поглядів і навичок толерантної поведінки в сім'ї, у навчальному закладі, у майбутній професійній діяльності. Освіта поширює позитивний підхід до етнічних питань і має запобігати будь-яким проявам расизму, екстремізму, ксенофобії, акцентуючи увагу учнів на тому, що об'єднує представників різних етносів (культурна спадщина, внесок у розвиток науки, мистецтва, позитивні риси характеру тощо) та передбачає опору в закладах освіти на педагогіку співробітництва, повагу до особистості кожної конкретної людини.

Реалізація вищезазначених завдань здійснюється на основі організації освітнього процесу з дотриманням таких педагогічних умов: формування толерантності в контексті всієї структури особистості; єдність формування національної і планетарної самоідентифікації особистості школяра; єдність школи і сім'ї у вихованні дітей. Розкриємо сутність цих умов.

1. Формування толерантності в контексті всієї структури особистості. У процесі формування толерантності слід мати на увазі, що ця риса особистості є системною, тобто пов'язана з усією структурою особистості і корелює з іншими особистісними характеристиками. Наприклад, виявляючись зовні як толерантна, поведінка особистості фактично може бути пов'язана з конформністю, соціальним боягузством, безініціативністю, байдужістю або навіть зневагою до іншої людини. За неправильного формування толерантності може пригнічуватись індивідуальність, активна життєва позиція, прагнення до самовираження і самореалізації. Отже, формувати толерантність необхідно в контексті всієї структури особистості.

На наш погляд, для аналізу механізмів формування толерантності цілком відповідає функціонально-динамічна структура особистості А. Щербакова, згідно з якою особистість складається з чотирьох тісно взаємопов'язаних функціональних підструктур [2].

Перша підструктура – система регуляції, що включає в себе весь комплекс сенсорно-перцептивних і моторних механізмів, що забезпечують взаємодію людини із зовнішнім світом. Не зважаючи на те, що ця підструктура керується вищими, уже на цьому рівні слід формувати у дітей відповідні фіксовані установки. Основна відповідальність тут лежить на батьках, оскільки такі установки формуються в ранньому дитинстві за допомогою механізмів наслідування і соціального навчання. Сформувавшись, ці установки виявляються несвідомо, імпульсивно.

Друга підструктура – система стимуляції, в яку входять темперамент, а отже, швидкість і сила емоційного реагування, інтелект, знання і відносини. Формування цієї підструктури переважає в дошкільному, молодшому шкільному та підлітковому віці. Тут необхідно формувати гармонійну систему відносин до себе й інших людей за моделлю принципів Е. Берна: «я – хороший, ти – хороший, вони – хороші» [1].

Третя підструктура – система стабілізації, яку становлять спрямованість, здібності, самостійність і характер. Цій підструктурі відповідає рівень формування базових соціальних установок, який охоплює підлітковий вік і ранню юність. У цьому віці слід закладати основи інтернаціональних установок, але без відриву від виховання почуття власної національної самосвідомості за принципом «поважаючи себе, поважаю інших». Актуальність такої роботи в ситуації, що нині склалася в нашій країні, не викликає сумнівів.

Четверта підструктура – система індикації, що містить гуманізм, колективізм, оптимізм і працьовитість. Такі риси концентруються і закріплюються на рівні цінностей в юнацькому віці, але їх формування має здійснюватися починаючи з дошкільного віку. Формування толерантності не має бути окремою лінією у вихованні людини, її слід органічно включати в процес цілісного виховання та самовиховання особистості.

2. Єдність формування національної і планетарної самоідентифікації особистості школяра.

Національна самоідентифікація особистості школяра реалізується через виховання в учнів особистісно-смыслового ставлення до рідної мови. Гуманітарна сутність освіти виражається, насамперед, через рідну мову, рідне слово і текст. Повага до рідної мови є відображенням поваги до рідної землі, рідного народу, його історії, його духовності, виховує чуйних і відповідальних людей, відкритих сприйняттю не лише своєї національної культури, а й культури інших народів, що дає змогу говорити про виховання толерантності. Розвитку учня як мовної особистості з ціннісним особистісно-смысловим ставленням до рідної мови сприяють перш за все уроки рідної мови і читання. Але не слід зменшувати при цьому роль інших предметів. Єдині вимоги до оцінювання мовної сторони уроків з різних навчальних предметів (термінологічна точність, зв'язність і чіткість усних відповідей, дотримання культури мовлення). При цьому необхідно використовувати відібраний дидактичний матеріал, який спонукає учнів до роздумів, самостійного пошуку інформації, до самостійних висновків, сприяє формуванню критичного осмислення й вироблення суджень, заснованих

на моральних цінностях, формування толерантності. Основою формування в учнів особистісно-смиислового ставлення до рідної мови має стати народна педагогіка, бо вона є ідеальним, природним комплексом ідей, поглядів, принципів, форм і методів спілкування з дитиною на основі врахування її природних особливостей, що складається століттями.

3. Єдність школи і сім'ї у вихованні дітей є третьою педагогічною умовою. Її мета – спільне співробітництво батьків і педагогів у духовно-моральному вихованні молодого покоління; залучення рідних у навчально-виховний процес. Основна ідея: сім'я учня – простір розвитку духовності та збереження культурної спадщини. Роль педагога полягає в об'єднанні зусиль сім'ї і школи щодо виховання толерантності дитини. При цьому слід зазначити особливу роль бабусь і дідусів у передачі національних традицій, знайомство дітей з національним культурним надбанням. Зазвичай у сім'ях батьки і діти пов'язані природними повсякденними відносинами. У педагогічному сенсі це означає світоглядні, моральні, емоційні, інтелектуальні, ділові зв'язки батьків і дітей, тісне спілкування між ними, у результаті якого виникає душевне єднання. Природну основу таких відносин становлять родинні зв'язки, почуття материнства й батьківства, які виявляються в батьківській любові і прихильності дітей до батьків. Саме турбота батьків про майбутнє своїх дітей має визначити головні якості, які мусять виховувати батьки у своїх дітях. Однією з таких якостей є толерантність, тому що успіх дітей у майбутньому житті багато в чому залежить від того, наскільки успішно вони будуть взаємодіяти з іншими людьми, наскільки вони будуть толерантні.

Питання духовно-морального виховання дітей є однією з ключових проблем, що стоять перед батьками, суспільством і державою в цілому. Формування в учнів інтелектуально-емоційного компонента культури толерантності включає в себе збагачення учнів знаннями, розвиток їх мислення, а також почуттів, пов'язаних з терпимістю до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думок, ідей, вірувань. Основними засобами у вирішенні цих завдань, на наш погляд, є залучення засобів народної педагогіки в освітній процес школи. Щоб ця робота була педагогічно ефективною, вона має бути змістовною, характеризуватися високою емоційністю і мати певну внутрішню логіку. Щоб ефективно використовувати зміст народної педагогіки для збагачення учнів знаннями, необхідно, щоб кожен учитель добре усвідомлював етнокультурний підхід у викладанні свого предмета. Процес вироблення моральних уявлень у галузі культури толерантності вимагає вмілого врахування вікових особливостей учнів. Чим багатше та яскравіше уявлення та поняття про традиції, побут, релігії й особливості різних народів, що населяють Україну, тим успішніше виробляються у школярів думки і судження, розвивається толерантна свідомість. Вивчення рідного краю має займати важливе місце в системі позакласної виховної роботи. Для цього використовуються екскурсії на природу, подорожі рідним краєм, створення банку даних соціологічних опитувань населення, в яких школярі набувають необхідного досвіду спілкування з людьми різних національностей. Стійкість і ступінь зрілості моральної свідомості досягається тільки тоді, коли знання учнів з питань терпимості до інших культур у питанні толерантності набувають форми особистих поглядів і переконань та виступають мотивами й установками поведінки.

Висновки. Отже, формуючи почуття толерантності в дітей молодшого шкільного віку, доцільно розвивати уяву, здатність до співпереживання та співчуття, довіру, гідність і самопізнання як риси толерантної особистості. Навчити дітей конкретних прийомів, завдяки яким вони зможуть розвинути в собі якості толерантної особистості, допоможуть тренінги і ситуаційні ігри, в яких враховані вікові особливості дітей. Навчаючись елементарних основ етики міжособистісного спілкування у різних сферах (соціальній, побутовій, освітній, ігровій), діти глибше ознайомлюються з життям своїх ровесників з інших національних громад та інших культур. Саме школа здатна стати для дітей середовищем ненасилля, свободи, взаєморозуміння, толерантності. Більше того вона покликана і може стати центром широкого виховного простору. Тому необхідною й обов'язковою є толерантна спрямованість виховного процесу в школі, насичення її змістом, який сприяв би підвищенню його ефективності, забезпечував розв'язання завдань, що висувуються перед освітою в аспекті формування та розвитку дитячої особистості.

Використана література:

1. Берн Е. Ігри, у які грають люди / Ерік Берн; пер. з англ. К. Меньшикової. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 256 с.
2. Щербаків А. И. Практикум по возрастной и педагогической психологии: [учебное пособие для студентов педагогических институтов] / Под ред. А. И. Щербакова. – Москва : Просвещение, 1987. – 255 с.

References:

1. Bern E. (2016) *Ihry, u yaki hraiut liudy* [Games People Play] / Eric Bern; per. z angl. K. Menshikovoi. – Kharkiv : Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 2016. – 256 s.
2. Shcherbakov A.I. (1987) *Praktikum po vozrastnoy i pedagogicheskoy psihologii: uchebnoe posobie dlya studentov pedagogicheskikh institutov* [Workshop on Age and Pedagogical Psychology: A Textbook for Students of Pedagogical Institutes] / Pod. red. A.I. Shcherbakova – Moskva : Prosveshchenie, 1987. – 256 s.

Гнатовская Е. С. Педагогические условия формирования толерантного поведения младших школьников

В статье говорится о необходимости и условиях формирования толерантности и толерантного поведения младших школьников. Отмечено, что формирование толерантного поведения напрямую зависит от атмосферы в школе, от личности учителя, от уровня демократичности и важности отношений между учителями и учениками, от ценностей, которые определяют отношения детей друг с другом. Установлено, что именно младший школьный возраст является чувствительным периодом для формирования толерантности, а учителю принадлежит ведущая миссия в построении учебно-воспитательного процесса таким образом, который бы подчеркивал значимость толерантных отношений в жизни общества. Раскрыта сущность понятий «толерантность», «педагогические условия». Раскрыты педагогические условия, способствующие определению и укреплению толерантного поведения младших школьников.

Ключевые слова: толерантность, условия, педагогические условия, отношения, воспитание, младшие школьники, учитель.

Hnatovska K. S. Pedagogical conditions for the formation of tolerant behavior of young pupils

The article deals with the necessity of forming tolerant behavior of junior schoolchildren. Tolerance is defined as personally significant quality of personality. The content of tolerant qualities is determined by the ability of the individual to a morally predetermined choice, the orientation of the features of its nature, the influence of the environment, and the adherence to one or another idea. It is noted, that the formation of tolerant behavior depends directly on the atmosphere in the school, on the teacher's personality, on the level of democracy and the respect of the relationships between teachers and students, on the values that determine the relationships of children with each other. It is established that the younger school age is a sensitive period for the formation of tolerance, and the teacher has a leading mission in constructing the educational process in a way that would emphasize the importance of tolerant relationships in life. The pedagogical conditions that promote the definition and strengthening of tolerant behavior of junior pupils are revealed.

Key words: tolerance, tolerance behavior, conditions, pedagogical conditions, relations, education, younger schoolchildren, teacher.

УДК 378.011.3–051:339.138

Гоголь І. О.

**ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ
ФАХІВЦЯ З МАРКЕТИНГУ»**

У статті проаналізовано зміст і структуру поняття «культура професійного спілкування фахівців з маркетингу» у контексті їхньої професійної діяльності. Розглянуто професіограму маркетингової діяльності, визначено вимоги до особистості фахівця. Показано, що професійна діяльність маркетолога має суб'єкт-суб'єктний характер і будується на професійній взаємодії, ефективність якої залежить від культури професійного спілкування фахівця. На основі узагальнення результатів досліджень було визначено, що культура професійного спілкування маркетолога – це особистісна інтегративна характеристика, яка забезпечує професійну суб'єкт-суб'єктну взаємодію маркетолога із споживачами маркетингових послуг, що зумовлена потребами маркетингової діяльності й спрямована на досягнення позитивного результату. У структурі цього поняття виділено такі компоненти: когнітивний, індивідуально-особистісний, мотиваційно-ціннісний, соціально-психологічний, комунікативний, мовно-комунікативний, професійно-діяльнісний.

Ключові слова: професійна діяльність, професійне спілкування, культура професійного спілкування, маркетолог.

Зміни, які відбуваються в політичному, соціально-економічному та культурному житті українського суспільства, висувають нові вимоги до професійної підготовки кваліфікованих кадрів маркетингової сфери. Проведено низку досліджень у галузі теорії і методики професійної освіти щодо різних аспектів підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, що знайшло відображення у дослідженнях таких вчених, як А. Бичок, В. Бобров, В. Виноградов, Р. Гейзерська, Т. Григорчук, Ю. Деркач, Г. Зайчук, В. Зінченко, Г. Копил, М. Макаренко, Д. Махотін, О. Мельничук, В. Піщулін, О. Романовський, А. Синюк, Ю. Фролов, В. Шадринков, А. Яковлева, О. Яременко та ін.

Для визначення змісту і структури поняття «культура професійного спілкування маркетолога» науковий інтерес мають роботи таких провідних вітчизняних учених, як П. Бавіна, О. Васічкіна, Л. Віхляєва, Н. Волкова, І. Горбуліч, В. Квартальнова, М. Макаренко, І. Ромащенко, Т. Шепеленко, які розглядають теоретичні і практичні аспекти професійної підготовки студентів економічних спеціальностей, зокрема майбутніх маркетологів, до ділового спілкування. Узагальнюючи позиції науковців, вважаємо, що культура професійного спілкування – це особистісне інтегральне утворення, яке забезпечує установлення і розвиток контактів між людьми та досягнення оптимальної взаємодії його учасників, що зумовлене потребами професійної діяльності. Це особистісна інтегративна характеристика, яка забезпечує професійну суб'єкт-суб'єктну взаємодію